

Utsigt af Stockholm från Malare-sidan

(af J. B. Rudbeck 1835)

STOCKHOLM.

SKILDRING

AF

**HUFVUDSTADENS
HISTORIA**

FRÅN ÄLDSTA TIDER TILL NÄRVARANDE DAGAR,
INNERÅLLANDE

Ett Hundrade

BESKRIFNINGAR SAMT TECKNINGAR

ÖFVER

Mimesvärda Byggnader, Embetsverk, Inrättningar,
Handel och Sjöfart samt fromma Sällskaper m.m.

STOCKHOLM.

Stockholm (Stockholmia, Holmia), rikets hufvudstad och konungens residens, är belägen under 59° 20 min. lat. och 36° 13' long. vid Mälarens utlopp i Östersjön.

Liksom Geijer yttrat: Svenska folkets historia är dess konungars, så kan man äfven med skäl säga: Stockholms historia är till stor del Sveriges. Vi vilja derföre inskränka oss i dessa försök att antyda de viktigaste facta derutaf, emedan vi annars skulle både frukta att uttrötta läsarens tålmod och derjemte frångå den plan vi föresatt oss för omfånget af det arbete vi nu gå att lägga inför en, såsom vi hoppas, öfverseende allmänhets ögon.

Angående benämningen Stocksund, såsom den äldsta, äro många traditioner gängse, utan att det hittills lyckats någon historieskrifvare att bestämdt kunna uppgifva den rätta. Tidpunkten derför är nemligen så aflägsen, att den försvinner i sagans mörker. Att komma sanningen närmast i frågan om detta namn, torde vara att antaga det såsom antingen härflytande från Vendiska ordet Stock, som betyder ett flytande vatten, eller från det Lappska likljudande ordet, som lærer betyda sund. Namnet Agnesfit eller Agnesnäs lærer detta ställe först bekommit genom det mord Skjalf, dotter till en finsk sjö-

konung, för att hämnas sin slagne fader, här begick på sin gemål, konung Agne, i det hon vid hans egen gyllene halsked under sömnen upphängde honom i ett träd. Men samma kronologiska svårighet uppstår äfven här, som i föregående fall. Detta nidingsverk föröfvades, enligt somliga häfdatecknare, omkring 192 år efter Christi födelse, enligt andra åter ej förr än 250 eller till och med 456 år efter vår tideräkning. Nu förekommer ej det ställe, der Stockholm sedan anlades, nämnt hos krönikeskrifvarne på en tid af minst 5 hundra år, förrän Olof Haraldsson, en norsk konung, som 1007, för att hämnas sin faders död, härjat och brännt på stränderne af Mälaren, vid sin återkomst hit fann före sig den svenske Olof Skötkonung, som med kedjor och bommar spärrat utloppet till salt-sjön. Vid denna tid sammanhängde Agnefit genom ett smalt näs med Asöna eller nuvarande Södermalm. Här lät nu Olof Haraldsson oförmärkt gräfva en kanal och undkom på detta sätt lyckligt. Den kanal, som till minne af denna bragd länge kallades Konungssund, benämnas nu Söderström.

Efter en tiderymd af 180 år eller nära 2 sekler uppdykar utur historiens natt namnet Stockholmen, då Ester, Liffländare och Kareler företogo sina härjningståg i Mälaren och sträckte dem ända till gamla Sigtuna, hvilket de uppbrände. 1218 återkommo de, men blefvo då af en modig qvinna, Joan Jarls till Hundhammar gemål, slagne vid det efter denna tid så kallade Estmötet. För att sätta "lås för den sjö", såsom rimkrönikan uttrycker sig, anlade nu Birger Jarl det egentliga Stockholm eller, såsom det ännu heter, "staden inom broarne", som af denne riksföreståndare år 1255 skall hafva erhållit sina första privilegier. Samme store man lade äfven grunden till slottet samt bykyrkan, den sednare på samma plats der Storkyrkan nu är belägen. Konung Waldemar, hans son, flyttade 1275 sin hofhållning till Stockholm, som sedan dess varit konungarnes af Sverige residensstad. Magnus Ladulås, en broder till den förrnämnde, sammankallade här 1282 för första gången Rikets Ständer, då det så kallade Helgeandsholmsbeslutet blef fattadt, som gaf konungen rättighet öfver alla bergverk, sjöar, strömmar och skogar i riket, och skulle de, som förut innehade nyttjanderätten härtill, erlægga räntor till kronan. Denne regent började först bebyggandet af Norrmalm genom anläggningen af St Clara kloster och St Jörans hospital, samt likaså Riddarholmens genom grundläggandet af Franciskaner- eller Gråmunkeklostret derstädes. 1290, eller samma år Magnus Ladulås dog, äfvensom påföljande året, härjade en svår pest i Stockholm, och 7 år derefter nedbrann staden till största delen, men reste sig så hastigt åter ur askan, att konung Birger året derpå, eller 1298, med stor prakt på slottet firade sin förmålning med prinsessan Märtha af Danmark.

Torkel Knutson, som under hans minderårighet med största heder förestått regeringen, blef icke desto mindre, emedan han vågat göra intrång i presterskapets privilegier, på dess enträgna föreställningar utlemnad till konungens bröder, hertigarne Erik och Waldemar, förd till Stockholm och 1306 halshuggen på den del af Asöna, der Södermalmstorg är beläget. Nu uppblössade brodertvisten i full låga. Samma år tillfångatogs konungen af sina bröder på Håtuna i Upland och fördes till Stockholm, hvarest borgerskapet villigt öppnade stadsportarne, men slottet gaf sig icke. Först efter 2 års fångenskap såg sig konungen nödsakad till en delning af riket, hvarvid hertig Waldemar på sin lott bekom Stockholm. 1313 härjade en förfärlig hungersnöd. Sedan Birger 4 år derefter ihjälhungerat sina bröder i Nyköping, begaf han sig skyndsamt med sin här till Stockholm, för att återvinna sin hufvudstad, men borgerskapet, som redan var underrättadt om denna illbragd, gjorde ett så allvarsamt motstånd, att han med oförrättade ärender måste återvända. Året derpå eller 1318 måste Birger, sedan svenska folket uppsagt honom tro och lydnad, rymma riket, men hans förnämste rådgifvare, marsken Johan Brunke, och som äfven rådt honom till mordet på hans bröder, blef tillfångatagen samt halshuggen och steglad på sandåsen norr om strömmen, som sedan dess burit namnet Brunkeberg.

Magnus, den ihjälhungerade hertig Eriks son, hade i Birgers ställe blifvit vald till konung, men denne sednares oskyldige son, Magnus Birgersson, måste, enligt den tidens ohyggliga politik, plikta för fadrens missgerningar. Fången år 1320 vid Stegeborg, blef den tjuguarige prinsen förd till Stockholm och den 27 Oktober samma år på Helgeandsholmen med svärd afrättad. Liksom till straff härför, hemsöktes hufvudstaden 10 år derefter af en eldsvåda, hvarvid äfven slottet och rådstugan afbrann. Den första kröning i Storkyrkan försiggick år 1336, då Magnus lät kröna sig och sin gemål Blanka af Namur, och till minne härutaf anlade han ett kloster för dominikanermunkar emellan Jerntorget och Tyska Kyrkan, hvaraf Svartmangatan ännu har sitt namn, emedan de för deras dräkt kallades svartmän, till skillnad från franciskanerne, hvilka af samma skäl kallades gråbröder. 1349 och påföljande år härjade en förfärlig pest, känd under namn af digerdöden, ej allenast i hufvudstaden, utan i hela nordnen. Magni son, Erik, hade blifvit förklarad för faderns medregent, men i stället att detta steg skulle gifva kraft åt regeringen, gaf det endast näring åt parti-hatet. En delning af riket blef beramad, men 1357 satte sig Erik i besittning af Stockholm, som, enligt öfverenskommelsen, förut fallit på faderns lott. Denna split inom konungafamiljen gaf anledning till ett af de ohyggligaste brott historien vet att förtälja. Vid julgästabudet år 1359 på Stockholms slott, till-

ställdt af Magnus och Blanka, blef den unge konung Erik och hans gemål Beatrix förgifne, såsom det förmenas, af hans egen moder. För att afvända nationens hämd, sökte Magnus nu genom tyskar och danskar utländsk hjälp, men ingenting kunde hejda hans fall. 1363 sammanträdde ständerne till en riksdag i Stockholm, afsatte honom och hans afkomlingar i rätt nedstigande led samt valde i stället hans systerson, hertig Albrecht af Mecklenburg. Visserligen sökte Magnus att med dansk hjälp försvara sig, men blef 2 år derefter slagen och tillfångatagen, samt måste såsom fånge tillbringa 7 års tid på Stockholms slott, detsamma der han herrskat i 40. Hans son, Håkan, som var konung i Norrige, försökte väl först, år 1366, att med härmakt befria honom, men lyckades ej förrän andra gången, 1371, och detta ej med våld, utan genom underhandling och på ganska hårda vilkor. Han måste nemligen afsäga sig svenska kronan samt dertill betala 12,000 mark lödig för fadrens frigifvande. Af den skans, Håkan vid denna belägring lät uppföra på Norrmalm, kallas detta ställe ännu i dag Kungsbacken.

Tyskarne hade, för handelns skull, blifvit gynnade af många föregående regenter, men under Albrechts regering tilltog deras makt till en oerhörd grad, synnerligen i Stockholm. Hälften af dess magistrat utgjordes af Tyskar, utom många andra förmåner de tillskansat sig, och snart kände deras anspråk ingen gräns. År 1380 gick det redan så långt, att de hos Albrecht anklagade 70 af stadens förnämsta borgare, med begäran att de genast måtte ställas inför rätta och dömmas. Men denna gång vågade ej Albrecht, af fruktan för allmän uppresning, villfara deras begäran. Dock snart öfvergick detta hot till öppna våldsamheter. Under det Albrecht samlade en här för att motstå den af svenskarne i hans ställe valda drottning Margaretha, herrskade hans anhängare, under namn af Hättebröder, oinskränkt på Stockholms slott. Dessa gjorde nu gemensam sak med de öfriga i Stockholm boende tyskarne, en mängd svenskar blefvo förrädiskt fängslade på rådstugan, andre grepos i sina egna hus, och natten emellan den 11 och 12 Juni 1389, sedan 3:ne borgare dagen förut blifvit brände, fördes de öfriga omkring 200 på båtar till Blasiholmen, som då kallades Käpplingen, inspärrades här i ett gammalt trähus, detta påtändes i alla 4 hörnen, och alla utan undantag blefvo jämmerligen innebrände.

Den enda bot som af tyskarne för ögonblicket utkräfdes, var upprättandet af 3:ne stenpelare på allmänna vägen öfver Södermalm, eller nuvarande Tullportsgatan, och hvarföre platsen fick namn af Pelarebacken. En enda af dessa finnes ännu kvar, en sten af 5 alnars höjd och $1\frac{1}{2}$ alns bredd, hvarpå man ser uthugget Christus på korset, samt nedanför detsamma

2:ne kvinnofigurer. Den är numera infattad i en ram med fot, allt af gjutet tackjern och på bekostnad af Witterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien. A en jernskifva på motsatta sidan af stenen läses:

DENNA MINNESVÅRD,
UPPSATT I ANLEDNING AF
STOCKHOLMS TYSKE BORGARES
ÖFVERVÅLD PÅ DE SVENSRE
DEN 12 JUNI 1389,
ÅTERUPPRESTES ÅR 1851.

Länge blefvo dessa gräsligheter ohämnade, men straffet uteblef dock icke. Vid samma tid utrustades af tyskarne i Stockholm en flotta, under förevändning att förse staden med lifsmedel, hvarföre äfven besättningen på densamma kallades Vitalianer eller Fetaliebröder. Men dessa voro i sjelfva verket endast sjöröfvare, hvilka, under hansestädernes beskydd, härjade och brände svenska kusterne. Stockholm var nu en enda röfvare- och mördarehåla. Tvenne serskilda gånger, så väl 1392 som 2 år sednare, sände Margaretha ut krigshärar för att belägra staden, men ena gången undsattes den af konung Albrechts brorson, hertig Johan af Mecklenburg, sedan hungersnöden likväl varit så stor, att öfver hälften af slottsbesättningen dött af svält, andra gången af Vitalianerne under deras amiral, mäster Hugo. Denne betjenade sig vid detta tillfälle af en krigslist. Hans flotta hade frusit in i skärgården. Då nordiska hären förnam detta, ville den passa på tillfället för att anfalla honom. Men denne lät fälla stora träd, stapla upp dem rundtomkring skeppen och öfvergjuta dem med vatten, så att de snart liknade en mur af is. Men fienden aktade ej detta, utan uppbyggde en så kallad katt eller högt torn af träd, som framsköts på rullar. Mäster Hugo förlorade dock ej modet. Han lät om natten före anfallet såga sönder isen rundt omkring vallen, men som af den starka kylan snart på ytan åter sammanfrös. Då nu tornet framrullades för att derifrån beskjuta skeppen, brast isen, och tornet sjönk med hela dess besättning. Vid denna åsyn ropade mäster Hugos folk hånande: kas, kas, katt. Faran var denna gången förbi. Sedan isen om våren lossnat, undsatte Hugo derpå utan hinder Stockholm.

Då nu Margaretha insåg, att hon ej med våld kunde bemäktiga sig staden, beslöt hon att på annat sätt uppnå sitt ändamål. Hon erbjöd fördenskull Albrecht friheten, emot det att han skulle afsäga sig kronan samt betala en lösen af 60,000 mark silfver, eller också öfverlemna Stockholm åt henne. Som denne sednare, i anseende till sitt oerhörda slöseri, alltid varit i brist på penningar, insåg hon alltför väl att han med uppräckt händer skulle mottaga detta anbud. Han ingick äfven

derpå, med det förbehåll, att han skulle återvända i fångenskapen, om ej summan inom 3 år var erlagd. 9 hansestäder gingo i borgen härför, och 1395 öfverlemnades hufvudstaden i följe af detta fördrag till hansestädernes ombud. Som man kunde förutse, var Albrecht ej i stånd att erlægga den äskade lösen, och efter den bestämda tidens förlopp höll Margaretha slutligen år 1398 sitt högtidliga intåg i Stockholm. Men i hvilket beklagansvärdt tillstånd var icke nu den förr så blomstrande staden, huru folkfattig och förfallen. Och ändock var det på långt när ej slut med den arma stadens olyckor. Endast 9 år derefter, eller år 1407, lades den nästan helt och hållet i aska, utom slottet, kyrkan samt några stenhus. Vid denna brand förlorade ej mindre än 400 människor lifvet, dels genom eld, dels genom vatten, ty som alla hus utom murarne, hvilka följde långgatorne åt, voro byggde endast på pålar och förenade med fasta landet förmedelst usla träbroar, måste, i brist på tillräckligt antal båtar, alla, som ej omkommo i elden, tillsätta lifvet i vågorne.

Det tyranni, hvarmed Eriks af Pommern fogdar framföro, synnerligast i Dalarne, gaf snart anledning till en allvarsam uppresning under Engelbrecht Engelbrechtsons anförande. Höstetiden 1434 anlände konungen med 10 skepp till Stockholm för att stäffa detta uppror, men i alla landsorter förenade sig stora skaror med Engelbrechts här, så att han, då han anlände till hufvudstaden, kunde kringränna den på alla sidor. Ett stillestånd ingicks nu, och konungen begaf sig derunder hemligen till Danmark, men då han om hösten påföljande året återkom, var en förlikning redan ingången af Sveriges rikets råd å ena och 55 fullmäktige från Norrige och Danmark å andra sidan. Mot sin vilja måste konungen då beqväma sig att underskrifva den, men återvände genast. Emedlertid begingo de danska och tyska legoknektarne så många våldsamheter emot Stockholms borgare, att desse 1436 sågo sig föranlåtne att skicka budsändning till Engelbrecht, som då uppehöll sig i Arboga, för att begära hjälp. Han, tillika med riksmarsken Carl Knutson, skyndade då med en ringa här till Stockholm, men konungens fogde ville ej för dem öppna portarne. Underhandling börjades nu genom tvenne tyska borgmästare, men då desse endast sökte draga ut på tiden, förlorade Engelbrecht tålmodet och tillfångatog dem. När de svenske borgrarne sågo detta, skyndade de sig att öppna portarne, hvarigenom hela staden befann sig i Engelbrechts våld. Ännu återstod dock södra tornet, hvarifrån Carl Knutson, som uppställt sin styrka på Korntorget, oroades. Detta intogs med storm, och nu börjades belägringen af slottet. Efter flere stillestånd och sedan konungens flotta, hvarmed han ämnade skynda de sina till bistånd, af en storm blifvit skingrad, och han sjelf med möda

frälsat sig på Gottland, uppgafs ändteligen slottet till Carl Knutson. År 1438 frade denne, som efter Engelbrechts mord blifvit vald till riksföreståndare, härstädes med stor prakt sitt bröllop med Catharina, dotter af riksrådet Carl Ormson, och samma år afsatte äfven danskarne konung Erik, samt valde i slället hans systerson, Christopher af Bäjern, ett exempel, som 1441 efterföljdes af svenskarne. Den 10 September höll den nyvalde sitt högtidliga intåg i Stockholm, hvarvid han gaf staden nya privilegier.

Som han märkligt nog var den förste unionskonung, hvilken befrämjade svenska handeln på hansestädernas bekostnad, skulle Stockholm visserligen under hans regering uppblomstrat, om ej flera andra olyckor under denna tid öfvergått densamma. Så uppbrann 1445 en tredjedel af staden, från Skomakargatan till Gråmunkegränd, liksom S:t Clara kloster året derpå, men icke nog dermed, den hemsöktes äfven vid denna tid af pest och hungersnöd. Då efter Christophers död år 1448 Carl Knutson i Stockholm blifvit vald till konung, stadfästade han ej allenast stadens privilegier, utan gaf den äfven fjerde penningen af silfvertullen för den stora skada staden under krigstider lidit. 1452 syntes en dansk flotta af 46 skepp, anförd af svenske riksråderne Olof Axelson och Magnus Green, utanför Stockholm, men borgerskapet försvarade sig tappert, uppbådade kringboende allmoge, och ehuru denna af fienden, som slagit läger på Kåpplingen, blef tillbakakastad till Norrmalm, då bönderne ville slå en bro öfver Näckström, som vid denna tid skilde dessa båda stadsdelar, hade de ej skäl att glädjas öfver sin seger. Borgerskapet gjorde nemligen ett utfall, förenade sig med bönderne och tillfogade danskarne en sådan manspillan, att ofvannämnde ställe efter denna dag kallades Brännersund. Då nu äfven Carl Knutson med en här kom sina trogna borgare till bistånd, måste landsförrädarne med skam och nesa rymma fältet. 2 år derefter led Södermalm betydlig skada genom våld, hvaraf man kan sluta att den redan då, ehuru obetydligt, var bebygd.

Ej längre än till 1457 varade emedlertid lugnet. Erkebiskopen i Upsala Jöns Bengtsson reste då upprorsbaneret mot konungen. Genom öfverrumpling slagen vid Strengnäs, flyktade Carl Knutson sårad till Stockholm, hvarest borgerskapet svor att försvara honom. Men huru mycket det denna gång var att bygga på sådana löften, utvisade framtiden. Trenne dagar derefter inneslöt erkebiskopen med sin här staden, och då nu Konungen, efter många underhandlingar, ändtligen väddade till vapenlyckan, togo borgarne genast vid början af anfallet till flykten. Den sista förtviflade utvägen återstod honom då, och sedan han fört sina skatter om bord på flottan, afseglade han skyndsamt till Danzig. Stockholms borgerskap öppnade genast

portarne för erkebiskopen, som efter en månads belägring äfven lyckades få slottet i sitt våld. Han styrde nu riket efter sitt godtycke och antog titel af Svea rikets furste, primas och föreståndare. Väl försäkrade erkebiskopen att icke vilja inkalla något fremmande herrskap, men arbetade dock med all makt för den danske konungen Christian af Oldenburg, som också snart med en flotta infann sig utanför Stockholm, under förvändning att skydda Sverige mot konung Carl. Staden och slottet öppnade för honom sina portar, och inom kort blef han af erkebiskopen krönt äfven till Sveriges konung. I början var han ganska vänsäll och omtyckt, men det dröjde ej länge förrän han, liksom hans företrädare, unionskonungarne, började pålägga riket en mängd skatter, så att han slutligen af folket för sin omätliga girighet kallades en "bottenlös taska."

Då erkebiskopen 1462 icke kunde indrifva en ny skatt, lät Christian insätta denne i fängsligt förvar på Stockholms slott, detsamma som han, tillika med hela Sveriges rike, öfverantvardat i Christians händer. Förbittrade häröfver tågade uppländningarne mot Stockholm för att befria honom. De intogo äfven genom öfverrumpling yttre norre porten och Helgeandsholmen. Men härmed var ej allt vunnet. Besättningen på slottet gjorde nu sådant motstånd, att bönderne drogo sig tillbaka och lägrade sig största delen på Norrmalm, men lemnade dock en betydande styrka på Helgeandsholmen såsom förpost. Sedan Christian emedlertid nyttjat den försigtighet, att genom bevärade fartyg låta förstöra bron emellan Norrmalm och den sistnämnde holmen, gjorde han ett utfall, hvarvid endast i Helgeandsholms kyrka 103 bönder nedgjordes. Nu öfverfölls bondehären på Norrmalm och blef äfvenledes fullkomligt besegrad. Men då reste sig erkebiskopens systerson, biskop Kettil i Linköping, samlade en här och började Stockholms belägring. Konungen, som emedlertid begifvit sig till Danmark, återkom plötsligt 1464, öfverföll och skingrade bönderne samt upphäfde belägringen. Men sedan Christian på Hellesjöskogen i Westmanland blifvit i sin ordning slagen af biskop Kettil, begaf han sig hemligen på flykten. Stockholms borgerskap öppnade då genast portarne för biskopen och anmodade skriftligen konung Carl att återvända till sin trogna hufvudstad.

Carl VIII återkom äfven med en stor flotta, efter 7 års bortovaro, och företog genast belägringen af slottet, som ännu befann sig i danskarnes händer, hvilket äfven efter någon tid, då ingen undsättning kom, måste gifva sig. Men nu uppkom oenighet emellan konungen och biskop Kettil, emedan den förre ej påyrkat erkebiskopens frigifvande emot den danska besättningens, som vid slottets uppgifvande råkat i fångenskap. Christian var ej sen att betjena sig häraf, frigaf nu erkebiskopen

och ställde honom till och med i spetsen för en här, hvarmed den hämndgirige prelaten år 1465 å nyö skyndade sig att innesluta Stockholm. Efter flere utfall och underhandlingar vågade Carl slutligen ett öppet fältslag på isen utanför Riddarholmen, men måste med förlust draga sig tillbaka och, då han ej mer såg sig kunna lita på borgerskapet, afsäga sig kronan mot en obetydlig förläning i Finland, dit han äfven genast begaf sig. De båda prelaterna delade nu makten sig emellan, och läto kalla sig, den ene Sveriges furste, den andre dess föreståndare. Biskop Kettil dog dock snart af pesten, och det mäktiga riksrådet Erik Axelson Tott, hvars bror var måg till Carl Knutson, förklarades nu af ständerne för riksföreståndare. Inom kort kom äfven Stockholms slott i hans händer. Nu uppstod en okänd ädling, Nils Sture, som i förening med Carls systerson, Sten Sture, reste sig till värn mot erkebiskopens förtryck. Dennes anhängare belägrade 1466 åter Stockholm, men denna gång försvarade sig borgerskapet berömligt, tilldess Ivar Axelson Tott hann ankomma sin bror riksföreståndaren till hjälp och slå de danska hjälptrupper erkebiskopen medfört. Denne måste då rymma riket och dog kort derpå af förargelse på Öland. För tredje gången återkom nu konung Carl, och ehuru hans sista år oroades af det inbördes krig, som Erik Carlson Wase, en af erkebiskopens mest nitiske anhängare, uppväckt emot honom, bibehöll han dock tronen till dess han afled på Stockholms slott den 15 Maj 1470. På sin sotsäng utsåg han emedlertid Sten Sture till riksföreståndare.

Konung Christian, som föregående försök bordt afskräcka, trodde nu rätta tiden vara inne att återvinna svenska kronan. För ernående af detta ändamål anlände han i Juli månad 1471 med en flotta af 70 skepp till Stockholm, och, då staden ej ville gifva sig, förskansade han sig på Brunkeberg. Efter flera månaders underhandling, under hvilken tid Sten Sture hunnit samla en här, angrep denne slutligen den 9 Oktober med hela sin makt danskarne. Flere gånger blefvo hans anfall tillbakaslagne, så väl i följe af fiendens öfvermakt, som af dess fördelaktiga ställning på höjden, ehuru Knut Posse, som med 2,000 man gjort ett utfall från Stockholms slott för att upptränna den trädmur eller så kallade skärm danskarne uppfört för att skydda lägret, deruti fullkomligen lyckades. Då påfann Sturen en krigslist. Han anföll och slog den flygel af danska hären, som stod vid S:t Clara kloster, och nedlockade derigenom danska hufvudhären på slätten, hvilken, utan att låta hejda sig af sina anförares befallningar, nedrusade från höjden för att bistå sina landsmän. Nu var hans afsigt vunnen. Med friska trupper anföll han fienden. Nils Sture, som kringgått danskarne, angrep dem äfven i ryggen, och sedan 5,000 man stupat, hvaribland endast kring danskarnes hufvudbaner, dannebrogen,

500 ädlingar, och konung Christian sjelf genom ett skott i munnen mistat flere tänder, upplöste sig allt i en vild flykt. Emedlertid hade Stockholms besättning icke varit sysslolös. Då den märkte att danskarna, oförsigtigt nog, endast kvarlemnade en obetydlig betäckning vid broarne, som ledde öfver till Käpplingen och Skeppsholmen, gjorde den ett plötsligt utfall, bemäktigade sig desse år och afsågade dem. De danskar, som nu lyckats slå sig igenom Nils Stures och Posses förenade skaror, funno här döden. 900 uppgifvas på detta sätt hafva omkommit i vågorna och lika många blefvo tillfångatagne. Konung Christian undkom väl denna gång med lifvet, men ville från denna stund aldrig mer höra talas om Stockholm. För att belöna hufvudstadens borgerskap för dess visade nitiska biträde, stadgade rikets råd samma år, att hela magistraten skulle utgöras af svenskar och icke såsom förr, då den till hälften bestod af tyskar, ett förhållande, hvilket, såsom vi ofvanföre sett, varit så olycksbringande för hufvudstaden.

Under de 26 år, som nu följde, synes Stockholm hafva tilltagit i välstånd, ehuru pesten tvenne gånger under denna tid förfärligt hemsökte staden, såsom 1484, då 15,000, och 11 år derefter, då 7,000 personer deraf skola omkommit. En eldsvåda öfvergick den äfven 1495, hvarvid trakten emellan Gråmunkegränd och norra porten afbrann. År 1488 vid ett härtåg till Finland hemtade Sten Sture från Upsala den helige Eriks baner, och uppställde det först med mycken prakt vid S:t Örjans altare i Stockholms storkyrka, samt tog det derifrån med i fälttåget, för att derigenom lifva sina truppers mod, men detta försök måste hafva aflupit olyckligt, ty baneret har sedermera aldrig omtalats i historien. 1497 afsatte väl en del af rikets råd Sturen från sitt riksföreståndareskap, men denne inneslöt sig då på Stockholms starka fäste. Nu öppnade rådet underhandlingar med den danske konung Hans, en son till Christian af Oldenburg. Staden belägrades af en här tyska soldnärer, och ehuru dalkarlarne tågade Stockholm till hjälp, blefvo desse dock slagne vid Rotebro, äfvensom riksföreståndaren sjelf genom en krigslist vid ett utfall från staden. Då Sturen nu dertill såg både adel och presterskap emot sig, samt således icke någon möjlighet till längre motstånd, dagtingade han med konung Hans mot förläning af hela Finland, Öster- och Westerbotten samt Nyköping. Den 26 November skedde konung Hans' kröning i Stockholms storkyrka, men hans fogdars grymheter och utpressningar förmådde rikets råd att 1501 åter afsätta honom. Man var nu glad att ånyo få vända sig till Sturen, som äfven anlände med en betydlig makt och hotade från tvenne sidor hufvudstaden. Danskarna drogo sig då in i slottet och satte staden i brand, men ehuru skyndsamt borgerskapet än öppnade portarne för svenskarne, lågo dock redan

mer än 50 hus i aska, innan elden med deras tillhjälp kunde hämmas. Efter ett halft års belägring gaf sig slottet, dertill tvingadt af den förfärligaste hungersnöd, och likväl hade under hela denna tid endast en qvinna deruti fört befälet, men denna qvinna var konung Hans' gemål, den hjeltemodiga drottning Christina. Straxt derefter anlände väl konung Hans sjelf med en talrik flotta, men då han fick den underrättelse att slottet redan var uppgifvet och hans gemål återförd till Danmark, begaf han sig äfven på hemvägen, ehuru han dock derunder sköflade svenska kusterna.

Emedlertid hade en svår olycka genom inhemsk hand öfvergått hufvudstaden, i det Sturen, fruktande en svår och långvarig belägring, straxt före konungens ankomst låtit afbränna malmarne; men detta steg, som ej var sällsynt under medeltiden, bevisar dock å andra sidan att dessa måtte varit ganska glest bebyggda. Knappt hade emedlertid Sturen hunnit skänka Stockholm förbättring på sina privilegier för det trogna bistånd, hvarmed borgerskapet gått honom och riket tillhanda, förrän döden i slutet af år 1503 öfverraskade honom i Jönköping. Uti största tysthet fördes liket derifrån till hufvudstaden och nedsattes i Storkyrkan, men begrafdes sedermera i Mariefred.

På en riksdag i Stockholm blef riksmarsken Syante Sture, son till den ofvannämnde Nils Sture, i början af år 1504 vald till riksföreståndare, men denne dog äfven hastigt, efter icke mer än 8 års regemente, och nu valdes hans son, Sten Sture den yngre, till hans efterträdare, allt under samma benämning. En afundsman till honom uppstod dock snart uti erkebiskopen Gustaf Trolle, hvilken inkallade danskarne till sitt bistånd. Väl blefvo desse besegrade vid Dufvenäs, men för att förekomma inhemskt krig samlades dock ständerne i slutet af år 1517 till en riksdag i hufvudstaden, hvarvid tvisten emellan erkebiskopen och Sturen skulle slitas. Den förstnämndes öfvermodiga betående uppretade dem dock till den grad, att de afsatte honom från hans embete och befallde att hans fasta slott Stäke skulle i grund förstöras, hvilket äfven snart utfördes. Året derpå ankom väl danske konungen Christian II med en väl bemannad flotta till Stockholm och belägrade staden, men blef fullkomligt slagen vid Brännkyrka och måste slutligen med hämnd i hjertat återvända. Lyckligare var han dock år 1520, då i slaget vid Bogesund en dödlig kula träffade den högsinnade Sturen. Nu tågade Christian i förening med erkebiskopen mot Stockholm, som försvarades af Sturens efterlemnade och liktänkande enka, Christina, hvilken, märkligt nog, i våra häfder vanligen endast är känd under sitt fädernens namn, Gyllenstjerna. Det läge, Christian för sitt läger valt på Norrmalm, tycktes blifva lika lycksbådande för honom, som det varit för hans

farfader, ty oaktadt alla hans och erkebiskopens bemödanden, hvilken med sin här från södra sidan oroade staden, syntes efter nära 4 månaders belägring ingen utsigt för honom att få den i sitt våld. När vapnen ej hjälpte, tog Christian emedertid sin tillflykt till list, och detta lyckades bättre. Underhandlingar öppnades genom flere ansedde svenskar, hvilka han skickade såsom sändebud till borgerskapet, och detta började vackla. Inom kort egde samma förhållande rum med besättningen på slottet, och snart såg sig den modiga Christina tvungen att dagtinga, ehuru på de fördelaktigaste vilkor. Den 7 September öfverlemnades först stadens nycklar åt Christian, och sedan han åhört en messa i Storkyrkan, öfverantvardades äfven slottet i hans händer. Den 4 derpå följde November försiggick hans högtidliga kröning, och nu, då han hunnit målet, svenska kronan, tyckte han sig, efter tvenne månaders hycklad mildhet, kunna afkasta masken och hämnas den smälek så väl han sjelf som hans fader och farfader af svenskarne lidit. Endast 4 dagar efter kröningen, medan ännu högtidligheterna dervid varade, utfördes det i svenska tideböckerne så nesligt ryktbara Stockholms blodbad, ett verkligt föredöme till det Parisiska blodbröllopet. De förnämste af adel, prester och borgerskap, till ett antal af 94, utfördes, sedan de blifvit lifdömde af en domstol, hvaruti erkebiskop Trolle var ordförande, till Stortorget, der allas hufvuden föllo för rättaresvärdet. Vid detta tillfälle afdagatogos äfven riksråderne Erik Johanson Wase och Joachim Brahe. Utur dessas blod uppstod emedertid en hämnare ej allenast för dem utan hela fäderneslandet, uti en son till den förre och en svåger till den senare. Vi behöfva knappast uttala namnet Gustaf Erikson Wasa. Sedan denne i Dalarne samlat en här och intagit flere af slotten i landsorterne, anlände han om vintern 1521 för Stockholm, men denna gång måste han, i anseende till de förluster han vid flere utfall led och de hjälpsändningar danskarne oupphörligt erhöilo, draga sig tillbaka, men återkom i slutet af påföljande året och blockerade då hufvudstaden genom 3 serskilda läger, ett vid Sättra i Botkyrka socken, ett vid Drottningholm och ett vid Rotebro. Men Gustaf hade dock ingen flotta och således var dermed icke mycket vunnet. Visserligen förmådde han Lübeck att sända honom en flotta af 50 stora skepp, men amiralen derpå hade tillika befallning att iakttaga beväpnad neutralitet. Allt hvad Gustaf Erikson härpå vann, var att danske amiralen Norrby, som sednare med en flotta anlände till skärgården för att undsätta staden, icke lyckades deruti.

Emedertid ansåg sig Gustaf nu kunna något åtdraga snaran kring hufvudstaden. Lägrer vid Drottningholm framflyttades först till Bromma och sedan till Kungsholmen. För att bibehålla sambandet emellan härfördelningarne, lät han slå

en flottbro deremellan och Långholmen. Lågret vid Sättra flyttades till Södermalm. Genom en flottbrygga emellan denna sednare stadsdel och Djurgården lyckades han nu fullkomligt innesluta staden. För att skaffa sig proviant, som började tryta, gjorde danskarne ett utfall mot södra sidan, men Peder Fredag, en af Gustafs fältöfverstar, som kommit under fund med detta förslag, inneslöt sig med 500 tappra i Maria kapell. Såsom han förutsett, hände det. Danskarne, i deras ifver att angripa, tågade förbi utan att undersöka kapellet, och sedan de nu vid Hornskroken väl kommit i handgemäng med svenskarne, frambröt Fredag oförmodadt, anföll danskarne i ryggen och anställde ett sådant blodbad att knappast någon af dem undkom. Oaktadt den hungersnöd, som från denna tid alltmer tilltog i staden, höll sig dock besättningen öfver vintern, ja, långt in på följande året, och först då allt hopp om undsättning var förbi, Christian afsatt i Danmark och Gustaf vald till konung i Sverige, dagtingade den. Den 21 Juni 1523 öppnades slutligen portarne för svenskarne, och 2 dagar derefter höll Gustaf I ett högtidligt intåg i sin hufvudstad. Det djerfva beslut han fattat, reformationen, utfördes nu med stadig hand. Tvenne prelater, erkebiskop Knut och biskop Sunnanväder, som voro dess ifrigaste motståndare, sökte väl i Dalarne att uppvigla folket, men båda tillfångatogos, och med erkebiskopens hufvud, som föll på Stockholms stortorg den 18 Februari 1527, föll äfven sista stödet för katholska läran i Sverige. Genom de nya privilegier Gustaf 1529 utfärdade för sin hufvudstad, bröts likaledes återstoden af Hanseaternes makt.

Tvenne år derefter firade han sitt biläger med Catharina af Saxen-Lauenburg, vid hvilket tillfälle riddarspel anställdes på Slottsbacken. Utan försök till hämnd kunde emedertid Gustafs företag emot Lübeck och de andra hansestäderna icke aflöpa. Många mordanslag hade uppgjorts på deras anstiftan, men misslyckats, och de beslöto derföre 1536 ett medel, hvilket, enligt deras förmening, ej skulle förfela sin verkan. En fjerding krut lades under konungens stol i Storkyrkan, och planen var, att, sedan konungen Palmsöndagen blifvit sprängd i luften, nedhugga svenskarne, öfverrumpla slottet och staden samt göra den till en hansestad. Men en skeppare, Hans Vindrank, som blifvit indragen i sammansvärjningen, yppade under ruset aftonen förut allt hvad han visste för en grannvinna, hon för sin man och denne åter för konungen, som genast lät fångsla och dömma de brottslige.

År 1530 lät Gustaf trycka den första svenska psalmbok i Stockholm, och 11 år sednare den första öfversättning af bibeln. För att göra sig anhängare bland borgerskapet utnämnde konungen en magistrat, bestående af 1 borgmästare och 12 rådherrar, hvilka förut valdes af staden, men desse hade i

början icke någon lön. Först 1543 anslogs till deras aflöning monopolium på tranhandeln inom hufvudstaden, men sednare förvandlades detta i penningelön. 1550 blefvo de första svenska coopvaerdifartyg under vederbörlig betäckning afsände till Holland, England och Spanien. Vid slutet af Gustafs regering hemsöktes hufvudstaden af mångahanda olyckor, såsom 1549 och 1550, då pesten starkt grasserade, samt af eldsvådor 1552, 1554 och 1555, vid hvilket sednare tillfälle nästan hela Vesterlånggatan afbrann. Efter den förstnämnde eldsvådan, hvarvid den del af staden, som var belägen emellan Gråmunkegränd och Norrbro, lades i aska, befalldes konungen att alla i staden qvarstående trädhuss skulle nedrivas och inga andra än af sten i deras ställe få uppbyggas.

Mätt af år och ära afsomnade Gustaf I den 29 September 1560 på Stockholms slott, och efterträddes af sin son, Erik XIV, som den 30 derpåföljde November höll ett solennt intåg i hufvudstaden. Denna hade, oaktadt alla hemsökelser, under Gustafs styrelse upplomstrat till den grad, att man vid hans död derstädes räknade öfver 200 köpmän. Då man såg den unge konung Erik, med öppet sinne för allt skönt, för poesi och konst, skulle man deraf kunnat förespå en lycklig framtid, så för honom som landet. Men annat var beslutet i ödets bok. Den annars så vise Gustaf hade af blind faderskärlek tilldelat sina 3 yngre söner, halfbröder till Erik, hertigdömen med nästan samma makt som konungen, och detta delade välde blef snart fröet till en olycklig brödrastrid. Erik misstänkte inom kort den äldste af sina bröder, Johan, hertig af Finland, för stämplingar med Sveriges fiender, Danmark och Polen, samt lät derföre 1563 sammankalla en riksdag i Stockholm, inför hvilken han anklagade honom. Den 5 Juni dömde ständerne honom äfven att mista gods och lif, så framt ej konungen ville förskona honom. En krigshär afsändes till Abo, och hertigen måste efter ett kort motstånd gifva sig, hvarefter han insattes i fängelse först på Waxholmen, sedan på Gripsholm. Samma år besegrade äfven amiralen Jakob Bagge danskarne vid Bornholm, för hvilken seger Erik hedrade honom med en triumf eller högtidligt intåg i Stockholm. Året derpå vann Clas Horn likaledes en seger till sjös öfver dem, men nu tillegnade sig konung Erik sjelf äran deraf och intogade uti hans ställe i triumf uti sin hufvudstad. Många gamle ansågo såsom ett rättvist himmelens straff för allt detta öfverdådiga braskande och slöseri, då år 1565 en pest utbröt, som medtog icke mindre än 18,000 personer af stadens befolkning. Men Erik lät sig här af ej afskräcka, utan höll året derpå åter ett solennt intåg vid återkomsten från Skåne.

Ett motstycke till dessa triumfer var den skymf han, på sin kanslers, Göran Persons, inrådan, beredde den oskyldige

Nils Sture, då han lät föra honom, lik en riksförrädare, från Söderport genom hela staden på en utsvulten åkarhäst och med en halmkrona på huvudet. Det missnöje ett sådant uppförande mot hans trognaste tjenare väckte, stegrades till afsky vid underrättelsen om hans mord på Beureus och Sturarne. Erik sökte väl försona detta genom hertig Johans frigifvande, men för sent. Catharina Månsdotters kröning, som försiggick i Storkyrkan, satte i harnesk mot honom hela adeln, som härigenom ansåg sig förnärad. Konungens bröder, hertigarne Johan och Carl, förenade sig nu och tågade med samfällda krafter mot Stockholm, der de, efter ett svagt motstånd å Eriks sida, den 17 September 1568 slogo läger på Rörstrands ägor. Den 19 i samma månad, sedan Göran Persson blifvit utlemnad och afrättad, öppnades väl stadens portar för hertigarne, men ej förrän 10 dagar derefter afsade sig Erik i Storkyrkan Sveriges krona och insattes i fängsligt förvar. Dagen derpå utropades Johan till konung.

För att belöna Stockholms borgerskap, som så villigt emottagit honom, utnämnde den nye konungen 4 borgmästare och 24 rådmän, äfvensom staden dessutom förunnades flere friheter, hvaribland den från skatt och tull på 12 år. En sammankomst egde väl i början af år 1569 rum uti Storkyrkan, hvarvid rikets ständer skulle pröfva Eriks sak, men domen blef lifstidsfängelse för honom och förlust af all arfsrätt för hans efterkommande. I slutet af påföljande året upptäcktes en sammansvärjning till hans fördel, hvarvid meningen var att efter konungens afresa till hären intaga slottet, frigifva Erik och åter utropa honom till konung. Några mindre betydande personer blefvo afrättade och Erik förflyttades till Abo. En annan sammansvärjning till hans fördel egde äfven rum 1573, då skotten Mornay, med tillhjälp af sina härvarande landsmän, vid en svärdsdans på slottet ämnade afdagataga Johan. Äfven denna blef upptäckt och deltagarne deruti måste böta med sina lif.

Ehuru tillgifven katholska religionen, har man dock Johan att tacka för grundläggandet af trenne lutherska kyrkor i Stockholm, Clara 1572, Maria 1576 och Jakobs 1588. Till ett kyrkomöte i Upsala sammankallade konungen 1575 presterskapet, men detta möte förflyttades snart till hufvudstaden. Hufvudfrågan dervid var liturgiens granskning, som till en del förkastades, en del antogs, men Johan lät året derpå i sin helhet utgifva den från trycket på både latin och svenska, samt öfvergick sjelf, sedan påfven för detta ändamål hitsändt en legat vid namn Possevinus, till katholska läran den 16 Maj 1578. Detta uppväckte, som man kan föreställa sig, mycken split inom riket, äfvensom mellan konungen och hertig Carl af

Södermanland, lutheranernes beskyddare. Under Johan III:s regering rasade pesten äfven tvenne gånger i hufvudstaden, första gången 1579, då den borttryckte 12,000 personer, och sednare gången 1588. Allt detta elände snarare ökades än minskades genom Johans oenighet med adeln. 6 rådsherrar af rikets förnämsta familjer blefvo inför de 1590 i Stockholm samlade ständerne anklagade för stämplingar mot konungahuset. Ständerne dömdo dem att "förtjena konungens onåd", med det besynnerliga tillägget: "om de ej kunde eller ville med goda skäl försvara sig", och förlikning ingicks nu. Men icke desto mindre blefvo de den 19 Juli 1591 insatte i fängelse. Frigifne någon tid derefter, blefvo åter 3 af dem, Gustaf och Sten Banér samt Erik Sparre, 1592 införde i fängsligt förvar till Stockholm, men konungen förlät dem å nyo under sin sista sjukdom. Johan III afsomnade på Stockholms slott den 17 November ofvannämnde år, och Carl öfvertog genast, med stöd af den 1590 upprättade arfföreningen, regeringen i egenskap af rikets styresman.

Ej förrän den 29 September 1593 ankrade Sigismund med sin flotta vid Danviken och landsteg i Stockholm dagen derpå. Nu uppstod en mängd misshälligheter emellan de polackar och andra katolikker han medfört samt stadens innevånare, och dessa öfvergingo snart till öppna stridigheter och blodiga slagsmål i sjelfva kyrkorne. 1594 stadfästade konungen emedlertid stadens privilegier, sådane de af ålder varit. Den 14 Juli samma år afseglade han åter till sitt valrike Polen, lemnande sitt arfrike i en bedröflig belägenhet. Hertig Carl tillsattes att föra ordet i rådet, och konungen var knappast borta, förrän han, till förekommande af vidare misshälligheter och blodsutgjutelser i hufvudstaden, lät tillsluta alla katolikernes kyrkor. Ej långt derefter föddes Gustaf Adolf på Stockholms slott den 9 December 1594. Hertigen afsade sig väl om någon tid regeringen, men återtog den dock snart. Nu återstod honom emedlertid att äfven bringa Finland under sin lydnad, och som riksmarsken och amiralen Clas Fleming, Sigismunds säkraste stöd derstädes, nyligen med döden afgått, begagnade hertigen sig af det gynnande tillfället och afseglade den 16 Augusti 1597 med en välrustad flotta från Stockholm. Då han återkom, i slutet af Oktober samma år, hade han äfven till största delen uppnått sitt ändamål. Åbo hade fallit och finska flottan var eröfrad. Nu ändtligen började Sigismund röra på sig, och sedan 3,000 finnar blifvit slagne, som han afskickat under Arvid Stålarms befäl, lyckades det verkligen hans sändebud Lasey att bekomma Stockholm i sitt våld.

Då hertig Carl emedlertid, efter segern vid Stångebro, återkom till hufvudstaden, hade Lasey redan afseglat med Sigismunds ifrigaste anhängare. Hertigen höll nu en sträng räfst

och afsatte borgmästare och råd samt tillsatte i stället honom tillgifne personer. På den riksdag, som 1599 sammankallades i Stockholm, uppsade ständerne Sigismund tro och lydnad, med tillägg, att man ännu vore färdig antaga hans son Uladislaus till konung, om han ville låta uppföstra honom i den evangeliska läran. Samma år begaf sig Carl för andra gången från Stockholm till Finland, och underlade sig nu med våld hela landet. 1602 och 1603 härjade pesten å nyo i hufvudstaden, och tvenne år derefter såg Stockholm, liksom så nyligen Finland, spår af Carls blodiga framfart, då Hans Hansson till Monikala, såsom anstiftare till en sammansvärjning, den 29 Maj halshöggs och steglades samt gamle riksrådet Hogenschild Bjelke den 3 Juni afrättades på Stockholms störtorg. Ehuru ständerne redan år 1600 erbjudit Carl kronan, hade han ej antagit titel af konung förr än 1604, och först den 18 Februari trenne år sednare afgick kröningståget från Stockholm till Upsala, der den högtidliga akten skulle försiggå.

Året efter Carl IX:s död, eller 1612, påbjöd den unge Gustaf Adolf, med anledning af de trenne krig, med Danmark, Polen och Ryssland, han ärfvt, att allmänna bönedagar skulle firas i Stockholm den 19 Januari, 26 Juni och 3 Juli. Härtill lades vid hans egen död den sjerde. Svea hofrätt, som i början motsvarade nuvarande högsta domstolen och derföre äfven fick namnet hofrätt, inrättades 1614 och bestod då af riksdrotset, såsom ordförande, 4 riksråd samt 5 frälse och 4 ofrälse rättslärdre bisittare. Den 1 September 1625 afbrann nästan hela Kungsgatan. Dess riktning förändrades vid återuppyggandet, då den tillika erhöll namn af Stora Nygatan.

Oaktadt en tidigare olycklig ungdomskärlek, beslöt Gustaf Adolf, af statsskäl, att förmäla sig, och hans val föll på prinsessan Maria Eleonora af Brandenburg. Den 25 November 1620 försiggick det högtidliga bilägret i Stockholm och den 28 kröningen. Men ej länge skulle Sverige få glädjas af det lugn det ändteligen genom det sexåriga stilleståndet i Stumsdorf syntes hafva ernått. 1630 blefvo ständerne sammankallade i Stockholm och nu beslöts deltagandet i trettioåriga kriget. Den fyraåriga Christina hyllades och konungen tog ett rörande afsked af riksständen. De sorgliga aningar han dervid antydd, besannades olyckligtvis allför väl. Endast hans lik återkom och begrafningen skedde i Riddarholmskyrkan med stor prakt den 22 Juni 1634. På riksdagen i Stockholm vid början af 1633 erkändes Christina såsom Sveriges drottning och arfurstinna, ehuru för hennes späda ålder skull en förmyndarregering tillsattes. 1640 inrättades ett gymnasium i hufvudstaden och samma år uppgick nästan hela Regeringsgatan samt den öster derom belägna delen af Norrmalm i lågor. Den 8 December 1644 fyllde Christina 18 år och redan dagen förut

hyllades hon af ständerne och utropades till Svea rikets *konung*, men kröningen uppskjöts dock till 1650, då den med mycken ståt förrättades i Storkyrkan.

En skamläck på hennes regering är och förblir de båda Messeniernes afrättande samma år och detta endast derföre att den yngre, Arnold, i ungdomligt oförstånd skrifvit ett bref till prins Carl Gustaf, hvaruti han beskyllde Christina att ej kunna regera och att hon förlösat alla rikets tillgångar, samt bad honom derföre mottaga regeringen. Fadren, rikshistoriografen Arnold Johan Messenius, halshöggs, såsom delaktig i sonens brott, den 22 December förenämnde år på Norrmalms, nu Gustaf Adolfs torg, men sonen led sitt straff på den utanför norra förstaden belägna afrättsplatsen. Detta straff bevisar bäst det barbari, som ännu vid denna tid vidlådade svenska lagstiftningen. Hans dom, och hvilken äfven gick i fullbordan, lydde nemligen att han skulle som en riksförrädare först mista högra handen, sedan halshuggas, kroppen fyrskiftas och jemte hufvudet på stegel uppsättas samt handen vid kåken på stortorget fastnaglas. Ett mordförsök anställdes väl tidigare mot Christina år 1647 i sjelfva slottskyrkan af en lärare vid gymnasium vid namn Presbeckius, men vid närmare undersökning befanns mannen vara rubbad till sina sinnen och han insattes således endast i lifstidsfängelse på Westerås slott.

Det oerhörda slöseri, hvartill drottningen i början af sin regering gjort sig skyldig, hade slutligen medtagit alla hennes tillgångar, och detta i förening med hennes leda vid regeringsbestyren samt omättligen håg för nöjen, alstrade hennes beslut att afsäga sig regeringen till förmån för sin frände, pfalzgreffen Carl Gustaf, ett beslut, som äfven gick i verkställighet år 1654. Denne beslöt nu att förmåla sig, och valet föll på prinsessan Hedvig Eleonora af Holstein-Gottorp, som också den 24 Oktober samma år höll sitt intåg i Stockholm och 2 dagar derefter kröntes i Storkyrkan. Pest och eld förskonade icke heller under denna tid hufvudstaden. 1657 grasserade pesten åter och samma år afbrunno öfver 50 hus på Södermalm, men detta var dock ett intet emot eldsvådan derstädes 1664, då 150 hus blefvo lågornas rof. 1668 fick Riks-Banken, som 1656 af några köpmän inrättades, sina privilegier. I början af år 1660 afled Carl Gustaf efter en kort sjukdom, och redan i Oktober månad samma år anlände drottning Christina, som nu mera derjemte bar namnet Alexandra, till Stockholm, i den förhoppning att åter kunna uppstiga på svenska tronen. Men efter några månaders förlopp måste hon dock med oförrättade ärenden återvända.

Då den unge konungen, Carl XI, hunnit till 17 års ålder, aflemnades på riksdagen 1672 regeringen i hans händer, hvarvid bland andra högtidligheter en präktig carrousel hölls

på rännarebanan, men först 1680 hann han ändtligen, förmedelst ständernes begifvande, sitt så högt efterlängtrade mål, enväldet. Denna glädje förökades ännu mer då en tronarfvinge, den sedan så ryktbare Carl XII, den 17 Juni 1682 föddes på Stockholms slott. 1675 och påföljande året hemsöktes hufvudstaden af en mängd oroligheter, uppkomne i anledning af den öfverhandtagande vidskepelsen, en sinnessjukdom, som angrep så väl hög som låg. Många redlige människors goda rykte, ja lif, gick genom en mängd illasinnade personers anklagelser förloradt. Alla fängelser voro fulla och en serskild comité måste nedsättas för att behandla mål hörande till det s. k. trolldomsväsendet. Slutligen, sedan mången oskyldig redan fått plikta med lifvet, öppnades vederbörandes ögon. 1685 öfvergick åter en förfärlig olycka Norrmalm, då hela östra delen afbrann ifrån Ladugårdslandsbron till Brunkeberg samt ifrån Norra Smedjegatan till Hötorget, eller tillsammans 1,800 hus. Hufvudstadens handel uppblomstrade dock betydligt under Carl XI:s spira, så att Stockholm vid slutet af hans regering ej hade mindre än 79 bestyckade och 150 halffria fartyg, som gingo på utländsk ort, men folkmängden uppgifves 1663 besynnerligt nog till ej mer än omkring 15,000 personer, ehuru detta sannolikt endast var de skattskyldige. Emedlertid kan stadens dåvarande folkmängd på sin höjd ej upptagas till mer än dubbelt. Annandag Påsk 1697 afled Carl XI på Stockholms slott, men innan ännu begrafningen hann försiggå, kom elden den 7 Maj lös i slottet, som helt och hållet afbrann. Vid detta tillfälle höll äfven det kungliga liket på att blifva uppbrändt, men frälsades dock genom en drabants rådighet. Begrafningen skedde emedlertid ej förrän i slutet af November.

Ehuru knappast fyllda 15 år, förklarades kronprinsen straxt efter fadrens död myndig och kröntes 3 veckor efter hans begrafning. Sjelfva kröningsdagen fängslades kyrkoherden i Mora, prosten Jacob Boethius, och fördes till Stockholm, för att ställas till rätta för det han utgifvit en skrift, hvaruti han med hofsamhet, men värma, bevisat enväldets skadliga följder. Af Svea hofrätt dömd förlustig gods, ära och lif, blef dock hans straff förvandladt till lifstidsfängelse, utur hvilket han slutligen 1710 blef frigifven. Samma år utbröt i hela riket en förfärlig pest, som endast i Stockholm skall hafva medtagit öfver 20,000 människor. 1701 den 17 Juni lades genom vådeld 50 hus i aska på Ladugårdslandet. Till ett blodigt skådespel voro Stockholms invånare 1707 den 14 Februari vittnen, då kursachsiske generalen, baron Otto Arnold Paykul, såsom den der fört afvog sköld mot sitt fädernesland, halshöggs på sandbacken vid Norrtull, hvilken sedan dess fick namnet Paykuls backe. Född 1669 i Liffland, som då lydde under svenskt välde, hade han såsom 15 års yngling efter sina föräldrars död sålt sitt fädernes-

gods och af begär att utmärka sig hemligen flytt utur sitt fädernesland. Denne man hade sedan tjenat flere monarker och sist konung August II i Polen, samt genom duglighet och mod uppstigit till general i sachsiska arméen, i hvilken egenskap han uti slaget vid Viasdow i Polen 1705 tillfångatogs och fördes till Stockholm, hvarest han, efter att hafva blifvit inställd för krigsrätt, undergick det straff vi ofvanföre omnämnt.

Den 27 Januari 1719 försiggick Carl XII:s begrafning i Riddarholmskyrkan. Geheimerådet baron Görtz blef straxt derpå tagen i fängsligt förvar och inställd för en kommission samt dömd till döden. Domen gick äfven oförtöfvadt i verkställighet på Södermalm. Samma år den 29 September öfvergick åter en stor eldsvåda Norrmalm, då vid Regeringsgatan och gränderne deromkring vid pass 200 hus uppgingo i rök. Men en bland de förfärligaste eldsvådor, hvaraf Stockholm någonsin blifvit hemsökt, var dock den 1 Maj 1723, då på Södermalm, utom Catharina kyrka, afbrunno 48 stenhus, 350 större och mindre träbyggnader, 27 magasin, 4 väderqvarnar, Tjörhofvet, stora varfvet samt till och med 2 hus på Skeppsholmen.

Rikets utblottade tillstånd vid Carl XII:s död fordrade nu emedlertid en snar fred med dess många fiender och på hvad villkor som helst, hvarföre en sådan äfven afslöts den 9 November 1719 med kurfursten af Hannover, hvarvid hertigdömena Bremen och Werden afträddes, 1720 med Preussen, hvaruti Svenska kronan till denna makt öfverlät all rätt till Stettin och Neder-Pomern, samt slutligen 1721 med Ryssland, hvarvid Sverige förlorade Lifland, Estland, Ingermanland och Wiborgs län i Finland. Mot det att Ulrica Eleonora, Carl XII:s syster, afsade sig suveräniteten, lyckades det henne att blifva utropad till regerande drottning, och vid 1720 års riksdag besteg hennes gemål, prins Fredrik af Hessen-Cassel, tillika tronen, mot nya inskränkningar i konungamakten. Sedan målet, tronen, nu var vunnet, gjordes dock tid efter annan försök att åter utvidga denna makt. Vid 1723 års riksdag förmådde Fredrik bondeståndet att till borgareståndet inlemna ett memorial derom. Men detta lyckades ej bättre än att notarien Dalen, som blifvit förvunnen att hafva uppsatt detsamma, dömdes lifvet förlustig, men slapp dock med schavottering och fästning. Ständernes makt tilltog nu allt mer på den andra statsmaktens bekostnad. Vid 1726 års riksdag dömdes den gamle generalen greve Wellingk att mista lif, ära och gods för det han varit medvetande af det vid föregående riksdag omtalade försöket, ehuru dödsstraffet sedermera förvandlades till lifstids fästning.

1729 började husen i Stockholm att numereras, 1731 inrättades den första brandvaktskorps och samma år erhöll Ostindiska Kompagniet sina privilegier. Ej långt derefter eller i början af 1749 utkom en förordning, som påbjöd en allmän in-

rättning af lyktor på husen under den mörkaste hälften af året, och 1759 skedde en ny utprickning af de ställen, der lyktorne borde uppsättas och underhållas.

De båda under en lång period af vår historia så olyckligt namnkunniga partierna Hattar och Mössor, eller det Holsteinska och Hessiska partiet, utbildades fullständigt vid 1739 års riksdag. Det 1741 med Ryssland förda krig aflopp ganska olyckligt. Hela svenska arméen, under generalerna Buddenbrocks och Lewenhaupts befäl, kapitulerade vid Helsingfors. I följe häraf nedsattes en kommission, som dömde dem båda till halshuggning, och domen underställdes icke ens konungens afgörande. Den 16 Juli 1743 afrättades Buddenbrock utanför norrtull. Lewenhaupt hade emedlertid lyckats fly, men blef åter ertappad och undergick samma öde den 4 Augusti. Den sandbacke, der detta försiggick, har sedan dess burit namnet generalsbacken.

Förspelet till ett allvarsamt borgerligt krig, en tragedi af högt intresse, hvars sista akt utspelades i Stockholm, var det så kallade Dalupproret, som samma år, ehuru något tidigare, utbröt. Dalkarlarne, som vid det förestående tronföljarevalet äskade att ständerne skulle välja kronprinsen af Danmark, uppreste sig och tågade, 5,000 man starke, till Stockholm, inträngde derstädes, emedan Westgötha-Dals regemente, som skulle på norra sidan betäcka staden, icke fått befallning att skjuta skarpt. De besatte nu Norrmalm och utsände afdelningar äfven i staden och på söder. Men då de efter 2 dagars fruktlösa underhandlingar ej kunde förmås att nedlägga vapen, utan tvertom skredo till fiendtligheter, hvarvid riksrådet Adlerfelt blef skjuten, började kanonerna spela och Westgötha kavalleri högg in på de upproriske. 50 af dem stupade och 80 sårades. De öfrige flydde, men bruksbokhållaren Schedin och riksdagsmannen Pehr Andersson från Mora, tillika med 4 andra bönder, hvilka varit de förnämste anförarne, blefvo dock tillfångatagne samt halshuggne och steglade.

Dagen efter detta blodiga uppträde valde ständerne hertig Adolf Fredrik af Holstein till tronföljare. F. d. biskopen af Lübeck ärfde nu vid konung Fredriks död 1731 svenska kronan. Genom hans gemål, den herrsklystna Lovisa Ulrika, Fredrik den Stores syster, öfvergick den spända ställningen emellan konungen å ena samt rådet och ständerne å andra sidan snart till öppen brytning. För hvad pris som heldst ville hon utvidga konungamakten. Vid 1755 års riksdag föranledde dessa intriger sådan oenighet mellan sjelfva riksständerna inbördes, att genom en Rikets Ständers Kommission icke mindre än 10 riksdagsmän af böndeståndet dömdes till större och mindre straff, såsom vatten och bröd, fästning, afbön eller böter, för det de vågat motsätta sig ständernes beslut att rådet, i stället för konungens egenhändiga underskrift, skulle berättigas att, såsom under de